

Taiteilija – tiedon alkuperäisasukas?

Otsikko on provokatiivinen rinnastus, joka tuli mieleeni tutustuessani tuoreeseen toimintatutkimusta käsittelevään teokseen (Stringer & Aragón 2020). Toivon sitä luettavan analogiana, joka toimii vain osaltaan, kysymyksenä siitä, kuka omistaa tiedon, kellä on tietoa: tiedeyhteisöllä vai muilla ymmärrystä laajentavilla yhteisöillä, kuten alkuperäiskansojen edustajilla – tai taiteen tekijöillä. Stringer ja Aragón, toimittuaan 2000-luvun alussa Australian alkuperäiskansojen itsensä johtamissa projekteissa, huomasivat, kuinka vähän näiden edustajia löytyi yliopiston opiskelijoista saatikka sitten akateemisesta henkilöstöstä. Toimintatutkimuksellinen lähestymistapa tarjosi heille ”poliittisesti korrektiin” väylän osallistaa tiedeyhteisön ulkopuoliset henkilöt tiedon tuottamiseen.

Toimintatutkimus (*action research, practitioner research*) eri haaroineen omaksui jo alkuaikoinaan, sosiaalipsykologi Kurt Lewinistä (1946) asti, yhteistoiminnallisen tutkijuuden, tiedon tuottamisen demokratisoimisen ja tutkimustoiminnan valtarakenteiden tarkastelun projektin sekä näihin liittyneet korkean eettisyyden vaatimukset. Lewin myös oli ensimmäisiä sosiaalitieteiden edustajia, jotka huomioivat enemmistö–vähemmistö–problematiikan, vaikka näkikin vielä asian korjaamisen pikemmin vähemmistöryhmän sisäisenä prosessina kuin yhteiskunnan rakenteiden tunnistamisena ja uudistamisena. Jos taide siis on tutkimusmaailman marginaalissa, kohentuuko sen asema rakenteita korjaamalla vai oman tontin putsaamisella, esimerkiksi käsitteistön perkaamisella?

Vaikka taiteen tekijät eivät toki ole alkuperäiskansoja vastaavassa alistetussa yhteiskunnallisessa asemassa, kysymys tiedon omistajuudesta on silti ajankohtainen tieteen ja taiteen tekijöiden välillä. Millaista tietoa taide tuottaa, kenellä tämä tieto on, kuka tätä taiteellista tietoa tuottaa ja millä tavoin? Onko taiteessa tuotetulla tiedolla tasa-arvoinen asema tieteellisen tiedon kanssa? En yritäkään vastata kuin viimeiseen kysymykseen.

Vastaus tasa-arvokysymykseen lienee kuitenkin ehdottomasti ”ei”. Tämä näkyy monessa tutkimuspoliittisessa rakenteessa, jossa taide esiintyy osana tutkimuksen piiriä. Tässäkin kontekstissa raha ratkaisee: (1) taiteelliset julkaisut, vaikka kuuluvatkin opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisutyyppeihin, eivät tuota yliopistoille rahoitusta tiedejulkaisujen tapaan (*Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteereistä 2018/116*, 2019) – ja jos tuottaisivatkin, (2) taiteellisen tutkimuksen julkaisut eivät yllä Julkaisufoorumin luokituksessa alim-

paa kastia ylemmäksi, mikä oikeuttaa huomattavasti vähempään tulorahoitukseen tiedejulkaisuihin verrattuna, (3) tutkijoiden itseymmärrykseen perustuvassa itse-sääteilyssä ja erityisesti eettisessä normistossa, mutta myös monessa muussa tutkimusasiakirjassa, mennään tieteen, vieläpä niin kutsutun ”kovan tieteen” ehdoilla ja yksinkertaisesti unohdetaan taiteen olemassaolo¹, (4) Taideyliopiston palkkataso ei yllä tiedeyliopistojen vastaavaan (Lauha 2020; Pohjannoro ym. 2020, 20), vaikka muihin aloihin verrattuna täysin poikkeuksellisesti musiikin naistohtorit ansaitsevat mieskollegoitansa enemmän (emt. 21).

TAIDE KUROTTAUTUU KOHTI TUTKIMUSTA – TIEDE LAAJENTAA ELINPIIRIÄÄN

Toimintatutkimuksellinen eetos puhuttelee ainakin jossain määrin myös taiteellisen tiedon omistajaa. Toimintatutkimuksessa tavoitteena ei ole tuottaa yleistettävää tietoa vaan lisätä ymmärrystä paikallisiin käytänteisiin, tukea ammatillista kehitymistä sekä rakentaa yhteisöjä ratkaisemalla niiden ongelmia, tutkimalla kontekstisidonnaisia ilmiöitä ja tuottamalla yksilöitä voimauttavaa ja vapauttavaa itseymmärrystä (Johnson 2020).

Juuri näin ovat toimineet omien taiteenalojensa tohtorit, näyttelijä-ohjaaja Jussi Lehtonen ja pianisti Anu Vehviläinen. He ovat valinneet *taiteellisen toimintatutkimuksen* viitekehiksekseen tutkiessaan, miten Taideyliopiston teatterin ja musiikin opiskelijoiden teoskäsitteet ja ymmärrys omasta taiteilijuudesta muokkautuvat, kun toiminnallisena kontekstina ovatkin kulttuurikuplan sijasta hoitolaitokset ja vankilat. Käsitettä ’taiteellinen toimintatutkimus’ on käytetty erityisesti teatterin piirissä, kun on kehitetty omia toimintatapoja tai taiteilijuutta toimintatutkimuksesta tutun, Lewiniltä perityn syklisen mallin mukaisesti.

Opiskelijoita valmennettiin yleisökontaktikurssilla hoitolaitoskohtaamisiin muusikko–näyttelijä–dramaturgi–työryhmissä suunnitelluissa esityksissä ja näitä edeltävissä työpajoissa. Prosesseissa yhteen törmäsivät ensiksikin institutionaalisosiaaliset rakenteet Taideyliopiston eri akatemioiden kesken ja toisaalta Taideyliopiston ja hoitolaitosten välillä. Kun toiminta-alustana ei ollutkaan kulttuuritila, opiskelijat joutuivat neuvotteluihin eri institutionaalisten roolien välillä. Toiseksi opiskelijoiden ja osallistujien taustat olivat erilaiset taiteellisen, kulttuurisen tai etnisen identiteetin osalta. Tästä seuraten vuorovaikutus näiden eri toimijaryhmien välillä tuotti myös hankausta. Niinpä taiteilijan habitus ja suojakerrokset, toisinaan myös soittimet, riisuttiin laitoksissa pois ja taideopiskelijat olivat ”omillaan”, ilman

---

1 Esimerkiksi uusimmassa tiedemaailman sisäisen *Acatiimi*-lehden avointa vertaisarviointia käsitelleessä artikkelissa oli unohdettu Taideyliopiston *Ruukku*-lehti keskeisenä esimerkkinä perustamisestaan asti avoimen vertaisarvioinnin toteuttajana (Peltari 2021).

taiteilijaroolin tuomaa tukirankaa.

Eettiset pohdiskelut omasta etuoikeutetusta asemasta ja valtarakenteista ryydittivät opiskelijoiden välisiä reflektioita. Myös käsitykset tekijyydestä ja teoksesta tuottivat hankausta, kun yhteistoiminnallisuudesta luisuttiin kohti perinteistä dramaturgista teoskäsitystä. Siinä muusikko ja näyttelijä olivat objektiinomaisen 'teoksen' toteuttajia, vaikka osallistuivatkin osin sen muokkaamiseen ja synnyttämiseen. Törmäyksiä tapahtui niin näyttelijän ja dramaturgin kuin dramaturgin ja muusikonkin välillä, ja keskiössä olivat usein erilaiset käsitykset 'teoksesta'. Myös eri taiteenlajien diskurssit aiheuttivat haasteita keskinäiseen ymmärtämiseen. Edelleen törmäsivät muusikon ja näyttelijän erilaiset harjoitteluprosessit.

KORKEAT AIDAT – JA MATALAT

Miten siis taiteilija pärjää tiedon tuottajana tiedemaailmassa? Eri tieteenalojen erilaiset heimokulttuurit (Ylijoki 1998) omissa elinpiireissään luovat omat diskursiiviset käytänteensä, tutkimusartikkelin rakenteen kaavat ja kysymyksenasettelun konventiot. Näitä raja-aitoja on toisen alan tiedeasukkaankin vaikea kaataa, saatikka sitten taiteilijan. *Trio*-lehden pitkäaikaisena toimittajana olen ollut usein todistamassa eri paradigmoihin liittyviä yhteentörmäyksiä kieli- ja tyylikysymyksissä, lähteiden käytössä sekä argumentaation laadussa, niin taiteilijan ja tietentekijän kuin eritaustaisten tietentekijäinkin välillä.

Toisaalta empiiristen tutkimusmenetelmien opettajana olen havainnut muusikoilla, *tulkinnan* ammattilaisilla, lähes poikkeuksetta olevan kehittyneet ja herkät valmiudet myös tekstiaineiston tulkintaan, verrattuna tiedeyliopistokollegoitteni kertomiin kokemuksiin omista opiskelijoistaan. Tästä huolimatta taiteilija joutuu oman erityisalansa lisäksi opettelemaan tieteen ”kommervenkit” tullakseen tutkimuksen kentällä vakavasti otetuksi. Samaan aikaan tiedemaailma toisinaan melko keveästikin hakee innoitusta aidan toiselta puolelta varustettuna, varsin pinnallisella tai vähintäänkin ulkokohtaisella taideymmärryksellä – ilman taidekentän vastaavaa kritiikkiä tai portinvartijan asemaa (ks. esim. Leavy ym. 2019).

Taiteilijakoulutuksen ja taidetutkimuksen näkökulmista eri taiteenlajien erilaiset diskurssit asettavat haasteen, johon Taideyliopisto ei nähdäkseni vielä ole pystynyt vastaamaan tyydyttävällä tavalla. Tarvitaan paljon keskustelua, ja ehkäpä pari sukupolveakin, ennen kuin yhteinen ja laajasti jaettu taideteoreettinen ymmärrys ja käsitteistön linjakkuus voivat syntyä ja ulottua taiteilijan peruskoulutukseen saakka. Keskustelua tarvitaan erilaisten taide- ja tiedediskurssien sisällä ja välillä sekä keskinäisen ymmärryksen lisäämiseksi että kirjoituksen alussa mainittujen rakenteellisten epäkohtien korjaamiseksi.

Maailma on vielä kesken, ja sen rakentamiseen tarvitaan niin erilaisuuden tunnistamista kuin yhteisen perustan asemointia. Vehviläisen ja Lehtosen artikkeli

antaa oman panoksensa tähän rakennustyöhön ja avaa samalla uuden oven *Trion* historiassa sen ensimmäisenä taiteidenvälisenä vertaisarvioituna artikkelina.

Ulla Pohjannoro

LÄHTEET

- Johnson, E. S. 2020. Action Research. *Oxford Research Encyclopedia of Education*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.696>
- Lauha, Y. 2020. Professorien palkat eriytyvät yliopistoittain yhä enemmän. *Acatiimi*, 2/2020, 12.
- Leavy, P., Abbott, S., Adams, T. E., Belliveau, G. & Bresler, L. (toim.) 2019. *Handbook of Arts-Based Research* (1. p.). New York: Guilford Press.
- Lewin, K. 1946. Action Research and Minority Problems. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34–46. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1946.tb02295.x>
- Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen perusraboinuksen laskentakriteereistä 2018/116* (2019). Voimaan 1.1.2021. <https://okm.fi/paatos?decisionId=0900908f80608982>
- Peltari, Mikko 2021. Läpinäkyvyys lääkkeeksi. *Acatiimi* 6/2021, 30–33.
- Pohjannoro, U., Kuusi, T. & Ojala, J. 2020. Vuosina 2012–2019 valmistuneet musiikin tohtorit työelämässä: akateeminen urapolku vai ”mukava lisä”. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 22. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-165-2>
- Stringer, E. & Aragón, A. O. 2020. *Action Research* (5. p.). Thousand Oaks: Sage.
- Ylijoki, O.-H. 1998. *Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio* (3. p.). Tampere: Vastapaino.